DOI: 10.31359/2079-6242-2024-47-18
УДК 343.3/.7:343.9:316.324.8

В. С. Батиргареєва, доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID: 0000-0003-3879-2237

Н. В. Нетеса, кандидат юридичних наук, старший дослідник, вчений секретар Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID: 0000-0002-0567-4296

ВИКОРИСТАННЯ ПРАВОПОРУШНИКАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВЧИНЕННЯ ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ГЛОРИФІКАЦІЄЮ АГРЕСОРА: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ*

Постановка проблеми. Сьогодні Україна опинилися на перехресті двох доленосних подій – так званого транзиту індустріального суспільства до суспільства інформаційного, з одного боку, та відсічі гібридній агресії у гострій її фазі, з другого боку, яка (гібридна агресія) до того ж відбувається на тлі повномасштабної фізичної агресії рф проти України. Зазначені явища червоною стрічкою проходять в обговореннях усіх, образно кажучи, світових чатів. На стиці зазначених подій нерідко виникають явища, розквіт яких стає можливим у системі саме таких координат, як агресія і глобалізація, адже транзитивне суспільство – ознака інформаційної глобалізації, а гібридні форми агресії – здебільшого побічний ефект інформаційної експансії, що стає можливою завдяки перетворенню парадигми суспільства на «глобальне село», феномен якого ще на початку 60-х років XX ст. описав Маршалл Мак-Люен[1]. Це словосполучення стало крилатим висловом серед наших сучасників – свідків настання шостого технологічного укладу суспільства, основними ознаками якого є дистантні форми людської взаємодії та адитивні й безлюдні типи виробництв[2].

До таких явищ, неоднозначних за своїм змістом і значенням, належить й явище глорифікації, за своєрідною біполярністю якого проглядається складна природа виникнення, прояву та реакції суспільства на феномен глорифікації. Рефлексія кримінологічної науки та активізація потужного потенціалу кримінально-правових засобів, звісно ж, пов'язані з негативними, вельми шкідливими проявами глорифікації, котрі викликані подією військового вторгнення на територію суверенної України та набувають характеру потужної ідеологічної експансії в інформаційному просторі нашої країни, будучи продовженням й результатом тих інформаційно-психологічних спеціальних операцій, що розв'язані ворогом для внутрішньої дестабілізації ситуації в країні та підготовки потрібного «ґрунту» для подальшого насадження небезпечних ідеологем «руського миру».

Розуміючи ту шкоду, що несе глорифікація подібних наративів для єдності нашого суспільства,

* *Примітка*. Статтю підготовлено на реалізацію грантового проєкту НФДУ «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії глорифікації збройної агресії рф в Україні» (реєстраційний номер: 2022.01/0060).

[1] Мак-Люэн М. *Галактика Гутенберга: Сотворение человека печатной культуры* (А. Юдина пер, Ника-Центр, 2004) 432.

[2] Батиргареєва В. С. 'Світ ніколи не буде таким, як раніше: до картини кримінологічного футуризму' *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи*: матеріали інтернет-конференції (Полтава, 29 квітня 2020) 28.

та важливість завдань, пов'язаних з убезпеченням інформаційного простору держави, законодавцем до КК України внесено зміни, якими у ст. 436[2] встановлено кримінальну відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікацію її учасників. І з того моменту слідчо-судова практики стала вимірюватися тисячами кримінальних проваджень, що є свідченням масованості подібних проявів в українському контексті воєнного життя. Разом із тим у практичній царині виникають складнощі кримінально-правової оцінки таких дій та виміру ефективності від застосування арсеналу відповідних засобів правового характеру. Тому ця проблематика опинилася у фокусі уваги не лише практиків, а й теоретиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 2023 р. на базі НДІ за підтримки Національного фонду досліджень України створено творчий колектив для реалізації грантового дослідження під назвою «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії глорифікації збройної агресії рф в Україні» (реєстраційний номер 2022.01/0060). До цього колективу, окрім авторів цієї статті, увійшли вже знані, а так само молоді вчені (Бабенко А. М., Карчевський М. В., Лапкін А. В., Євтєєва Д. П., Новікова К. А., Куковинець Д. О.)[1]. Вже на теперішній час висунуто низку гіпотез про явище глорифікації агресії рф проти України як небезпечний соціально-правовий виклик сьогодення; продемонстровано, що теоретичний фундамент знання про розглядуване явище перебуває у фазі свого активного розвитку, який зумовлюється перманентним вдосконаленням нормативно-правової бази, спрямованої на протидію колабораціонізму із ворогом у широкому смислі слова, зміною настроїв українського населення й воєнно-політичної ситуації, що перебуває в постійному русі, а так само фактором втоми від війни та ін.; проведено збір, систематизацію й узагальнення відповідної емпіричної інформації (зокрема, вивчення національної судової практики щодо застосування ст. 436[2] КК України, анкетування пересічних громадян і представників правоохоронних органів, інтерв'ювання українських громадян, які перебували в окупації, а так само внутрішніх переселенців); проаналізовано стан чинного кримінального законодавства у сфері протидії глорифікації та практику ЄСПЛ, яка повинна враховуватися при застосуванні наведеної статті КК України; тощо[2].

[1] Докладніше див.: Батиргареєва В., Нетеса Н. 'Формування гіпотетичного знання про явище глорифікації збройної агресії рф проти України: соціально-правовий вимір' (2023) 46 Питання боротьби зі злочинністю 11–20; Бабенко А. М., Карчевський М. В. 'Глорифікація: історичний, міжнародний та вітчизняний соціально-правовий вимір' (2023) 10 Юридичний науковий електронний журнал 713–718 <http://www.lsej.org.ua/10_2023/10_2023.pdf≥; Бабенко А. М. 'Глорифікація та колоборація: правова природа та деякі відмінності під час кваліфікації кримінальних правопорушень' *Правові та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України*: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Одеса, 13 жовтня 2023) 134–138; Батиргареєва В. С., Нетеса Н. В. 'Основні гіпотези щодо явища глорифікації збройної агресії російської федерації в Україні' *Кримінальне право України періоду глобальних викликів: від воєнного стану до повоєнного відродження*: матеріали дискус. кримін.-прав. панелі VII Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 29 вересня 2023) 7–12; Євтєєва Д. П. 'Щодо вирішення колізії між ст. 436[2] та ст. 111[1] КК України' *Кримінальне право України періоду глобальних викликів: від воєнного стану до повоєнного відродження*: матеріали дискус. кримін.-прав. панелі VII Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 29 вересня 2023) 13–17; Карчевський М. В. 'Аналіз даних щодо протидії злочинності в Україні' *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення* : матеріали наук.-практ. круглого столу (Київ, 26 вересня 2023) 246–251; Карчевський М. В. 'Протидія виправдовуванню, визнанню правомірною, запереченню збройної агресії російської федерації проти України, глорифікації її учасників в контексті статистичних даних' *Кримінальне право України періоду глобальних викликів: від воєнного стану до повоєнного відродження*: матеріали дискус. кримін.-прав. панелі VII Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 29 вересня 2023) 18–21; Куковинець Д. О. 'Щодо відмежування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 436, 436[1] та 436[2] Кримінального кодексу України' *Кримінальне право України періоду глобальних викликів: від воєнного стану до повоєнного відродження*: матеріали дискус. кримін.-прав. панелі VII Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 29 вересня 2023) 22–28; Лапкін А. В., Євтєєва Д. П. 'Щодо змісту поняття «матеріали» як предмета злочину за ст. 436[2] КК України' *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення* : матеріали наук.-практ. круглого столу (Київ, 26 вересня 2023) 210–213; Лапкін А. В. 'До проблеми кваліфікації повторності кримінальних правопорушень за ст. 436[2] КК України' *Кримінальне право України періоду глобальних викликів: від воєнного стану до повоєнного відродження*: матеріали дискус. кримін.-прав. панелі VII Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 29 вересня 2023) 29–33; Новікова К. А. 'Деякі питання караності за глорифікацію збройної агресії рф в Україні' *Сучасні реалії протидії воєнним злочинам: набутий досвід та погляд в майбутнє*: матеріали дискусійної кримінально-правової панелі VII Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 25 вересня 2023) 100–103; Новікова К. А., Куковинець Д. О. 'Щодо деяких практичних аспектів караності за ст. 436–2 КК України' *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 24 листопада 2023) 158–161.

[2] Докладніше див.: Звіт про науково-дослідну роботу за договором від 01.08.2023 р. №186/0060 «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії глорифікації збройної агресії рф в Україні» (проміжний) (2023) 42.

Водночас не можна не відзначити й наявний здобуток тих вчених і практиків, які розпочали і продовжують досліджувати складні аспекти норми, що міститься у ст. 436[2] КК. До їх числа належать О. О. Буряк, О. І. Букрєєв, Д. О. Олейніков, М. В. Членов, А. З. Швець[1], Р. О. Мовчан[2], Є. О. Письменський[3], О. Е. Радутний[4], М. А. Рубащенко[5], О. П. Рябчинська[6], Н. С. Стефанів, А. М. Орлеан та І. В. Берднік[7], М. І. Хавронюк[8], Ю. В. Шинкарьов та О. О. Коваленко[9], М. І. Можарівська та А. Ю. Сердечна[10] та ін.

Не дивлячись на високий старт у розробці непростих питань кримінально-правового аналізу явища глорифікації та протидії їй, разом із тим особливої уваги потребують канали поширення відповідних думок, наративів, що складають зміст цієї інформаційної епідемії. Свого часу стосовно засобів поширення небезпечного контенту нами було висунуто гіпотезу про неабияку роль та значення у цьому процесі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Що цікаво, завдяки відповідним технологіям навіть перманентні блекаути не знижують темпів поширення глорифікаційної отрути. З'ясування каналів, що використовуються правопорушниками під час вчинення дій, пов'язаних із глорифікацією агресора, дає ключ до розуміння найбільш ефективних заходів протидії аналізованим кримінальним правопорушенням. Висловлене свідчить про необхідність пильної уваги з боку кримінологів до каналів тиражування образу ворога як такого в українському та зарубіжному сегменті інфопростору.

Метою статті є визначення ролі інформаційно-комунікаційних технологій у поширенні інформації щодо виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф проти України, а також глорифікації її учасників; з'ясування на підставі узагальнення практики національних судів найбільш популярних серед глорифікаторів каналів поширення шкідливої інформації в Інтернет-просторі з виявленням специфіки та можливостей їх впливу на «зараження» аудиторії проросійськими ідеями; представлення авторського бачення можливих способів врахування виявлених особливостей при розробці заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з глорифікацією агресора.

Виклад основного матеріалу. Однією з визначальних особливостей сьогодення є трансформація укладу життя з формату постіндустріального суспільства на суспільство інформаційне[11], що є історичним вирішенням нового цивілізаційного виклику – всесвітньої кризи та деградації цивілізації – за рахунок впровадження результатів чергової промислової революції –технології Інтернету речей (IoT, Internet of Things)[12]. Отже, поді-

[1] Буряк О. О. та інші *Колабораційна діяльність: загальні засади кримінально-правової кваліфікації: практ. порадник* (А. З. Швець ред, Право, 2022) 98.

[2] Мовчан Р. О. 'Кримінально-правова новела про виправдовування збройної агресії російської федерації проти України (ст. 436[2] КК України): правозастосовні та правотворчі проблеми' (2022) 13 (25) Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького Серія Право 197–204.

[3] Письменський Є. О. 'Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм як посягання на інформаційну безпеку (на прикладі ч. 1 ст. 111[1] КК України)' Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції (Харків, 12 травня 2022) 81–85

[4] Радутний О. Е. 'Публічні заклики та заперечення як форми інформаційної колабораційної діяльності за Кримінальним кодексом України' (2022) 2(14). Інформація і право 99–115

[5] Рубащенко М. А. 'Проблеми співвідношення «заклику» та його «публічності» та їх місце в системі об'єктивних ознак складу злочину' (2017) 5 Юридичний науковий електронний журнал 160–163.

[6] Рябчинська О. П. 'Обмеження права на доступ до інформації у воєнний час' *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції (Харків, 12 трав. 2022) 86–91.

[7] Стефанів Н. С., Орлеан А. М., Берднік І. В. 'Коментар щодо розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111[1] та ст. 436[2] КК України' Тренінговий центр прокурорів України <https://drive.google.com/file/d/1rONpTVnBtxuuWrMpFkPFuwf9uU9gzMrm/view?fbclid=IwAR30y90bbbT-DzZAVi5Kt7bPToVzlHBHx_IeL28vFcV4GWdx-DiqDNU8orM> (дата звернення: 11.04.2024)

[8] Хавронюк М. 'За виправдовування збройної агресії РФ проти України – кримінальна відповідальність. Аналіз статті 436–2 ККУ із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану' <https://pravo.org.ua/blogs/vypravdovuvannya-zbrojnoyi-agresiyi-rfproty-ukrayiny-kryminalna-vidpovidalnist/> (дата звернення: 11.04.2024)

[9] Шинкарьов Ю. В., Коваленко О. О. 'Правова характеристика поняття «глорифікація» як форми об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436–2 Кримінального кодексу України' (2022) 36 Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди 23–30.

[10] Можарівська М. І., Сердечна А .Ю. 'Поняття «глорифікації» як ознаки складу злочину, передбаченого ст.436[2] КК України' (2023) 79 2 Науковий вісник Ужгородського Національного Університету Серія Право 187–192.

[11] Батиргареєва В. С. 'Інформаційно-комунікаційні технології як засіб вчинення дій, пов'язаних із глорифікацією агресора' *Соціальна і цифрова трансформація: теоретичні та практичні проблеми правового регулювання*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 23 листоп. 2023) 30–34.

[12] Більш докладно: Баранов О. А. *Трансформація: соціальна, цифрова, правова: монографія* у 3-х т. Т. 1 Порятунок цивілізації: економіка результату (Гельветика, 2022) 272.

бна парадигма буття сучасної людини у намаганні подолати доленосні для неї виклики спирається на широке використання інформаційно-комунікаційних технологій практично в будь-якій сфері її життєдіяльності. Водночас побічним ефектом цих трансформацій стає той факт, що дедалі проблема інформатизації стає питанням правового і навіть філософського звучання, оскільки відносини «людина – інформаційно-комунікаційні технології» не є настільки однозначними, щоб не бачити пасток і ризиків, які буквально увірвалися у життя кожного з нас. Крайнім виразом деструкції зазначених вище відносин є злочинність[1]. Дійсно, digital-процеси торкнулися й кримінального буття, свідченням цього є надзвичайно велика кількість протиправних діянь, вчинення яких опосередковується можливостями високих технологій комунікування. Реаліями сьогодення в цьому плані є ціла низка правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (розділ XVI КК України), кібертероризм, кібершпигунство, залучення російською стороною українських громадян, у тому числі дітей, до колаборації з ворогом у широкому смислі слова, продаж наркотиків через так звані Інтернет-магазини, кібершахрайство, кібермобінг, грумінг, доведення до самогубства, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, поширення порнографії, порушення приватності і безпеки в онлайн-середовищі, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність та ін. Саме таким є далеко неповний перелік правопорушень, вчинення яких стає можливим, повторимося, завдяки використанню інструментів інформаційно-комунікаційних технологій.

Особливістю таких правопорушень нерідко є їх високий рівень латентності, що пояснюється, зокрема, неперсоніфікованістю учасників відповідної комунікації та застосуванням спеціальних засобів анонімізації персони, транснаціональним характером діянь, а так само значним поширенням, великою швидкістю модифікацій правопорушень, складністю їх викриття тощо. Звісно ж, у цьому плані не є виключенням й правопорушення, що з'явилися внаслідок повномасштабного вторгнення рф в Україну.

Нагадаємо, що нормою, якою встановлено кримінальну відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікацію її учасників, КК України був доповнений у березні 2022 року. Відповідну статтю 436[2] розміщено у розділ XX Особливої частини КК України (Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку)[2]. Відтоді використання на практиці положень нової статті законодавства про кримінальну відповідальність та накопичення практики розгляду цієї категорії кримінальних проваджень викликали необхідність проведення кримінологічного вивчення сутності явища глорифікації, його причинного комплексу, особи правопорушника, а так само розробки заходів запобігання цим правопорушенням з огляду на прогнозні розрахунки стосовно останніх.

Про первісну картину криміногенного явища дають уявлення, як відомо, цифри офіційної статистики, якими визначається питома вага, а відповідно й сила тиску аналізованого явища на увесь кримінальний каркас та його взаємозв'язок з іншими феноменами світу криміналу[3].

З оглядку на кількість зареєстрованих правоохоронними органами за ст. 436[2] КК України правопорушень, сьогодні ми бачимо значну «затребуваність» на практиці її положень. Так, у 2022 р. від моменту введення до КК відповідальності за глорифікацію, згідно із відомостями Єдиного реєстру досудових розслідувань, які оприлюднені на сайті Офісу Генерального прокурора, зареєстровано 1 354 діяння, що отримали кримінально-правову кваліфікацію за ст. 436[2] КК; у 2023 р. – 1 282 випадки; за три місяці 2024 р. – 331 кримінально каране діяння[4].

[1] Батиргареєва В. С. 'Інформаційно-комунікаційні технології як засіб вчинення дій, пов'язаних із глорифікацією агресора' Соціальна і цифрова трансформація: теоретичні та практичні проблеми правового регулювання: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 23 листоп. 2023) 30.

[2] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції: Закон України від 03.03.2022 р. №2110-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110–20#Text> (дата звернення: 12.04.2024)

[3] Батиргареєва В. С. 'Легалізація доходів, одержаних від розкрадання бюджетних коштів під час дорожньо-будівельних робіт: до кримінологічного аналізу проблеми' (2024) 1(31) Вісник Національної академії правових наук України 251.

[4] Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 р. <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>; Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 р. <https://gp.gov.ua/

При цьому достатньо помітним є контраст зареєстрованих правопорушень із практикою винесення обвинувальних вироків і засудження винних осіб. Так, у 2022 р. винесено 288 вироків; у 2023 р. – 547. Що стосується фактів засудження за обвинувальним вироком, то у 2022 р. засуджено 295 осіб; у 2023 р. – 554 особи[1]. Як бачимо, у 2023 р. до року попереднього зафіксовано майже дворазове зростання кількості винесених вироків та фактів засудження осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за ст. 436[2] КК України.

За результатами узагальнення цих проваджень нам вдалося визначити місце і роль інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вчинення зазначеного кримінального правопорушення. Зокрема, було з'ясовано, що у більшості випадків вчинення передбачених ст. 436[2] КК правопорушень поширення наративів «руського миру» та звеличення російського агресора як такого відбувалося з використанням можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, адже саме вони є тими каналами, які дозволяють оперативно та масштабно поширювати на невизначене коло осіб шкідливі ідеї, погляди та думки. І тут цілком очікуваним стало те, що найбільш затребуваними інформаційно-комунікаційними технологіями, які використовуються правопорушниками під час вчинення аналізованого кримінально караного діяння, виявилися соціальні мережі Інтернету та різні електронні засоби зв'язку (іншими словами – комунікатори у мобільній телефонії). Констатований факт цілком відповідає загальносвітовій тенденції сучасного соціального спілкування, за якого комунікування «наживо» впевнено трансформується у цифрове, що незважаючи на цілу низку переваг такого спілкування, нерідко створює серйозні загрози для безпеки суспільства у випадку поширення контенту деструктивного характеру.

Отже, за результатами проаналізованих вироків у 83,1% випадків саме Інтернет-простір став місцем вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436[2] КК. При цьому найбільш популярними соціально орієнтованими мережами, які використовувалися глорифікаторами збройної агресії рф проти України, були: 1) «Одноклассники» (рос.) – 61,7%; 2) Telegram-канал – 7,0%; 3) «ВКонтакте» (рос.) – 6,3% та 4) Facebook – 4,6%. Наведені цифри, звісно, не викликають якогось здивування, а лише підтверджують тезу про те, що одним із проявів гібридної війни є перенесення ідеологічних баталій до Інтернет-простору та широке використання носіями ворожої ідеології Інтернет-інструментів соціального контактування як зручного знаряддя поширення ідей серед необмеженого кола осіб.

У цьому сенсі постає цілком логічне запитання: А чи дійсно у разі використання інформаційно-комунікаційних технологій таким уже необмеженим є коло осіб, які наражаються на ворожі наративи глорифікаторів? Вочевидь, що відповідь на поставлене запитання не може бути однолінійною і має передбачати урахування низки факторів.

Насамперед слід звернути увагу на те, що відповідно до отриманих нами результатів вивчення емпіричного матеріалу поширення глорифікаторами антиукраїнських ідей відбувається як з використанням російських соціальних мереж, що наразі є забороненими в Україні (на які припадає левова частка фактів глорифікації збройної агресії рф проти України у соцмережах – 85,4%), так і через доступні до вільного користування в Україні соцмережі (14,6%).

Що стосується першої з указаних груп інформаційно-комунікаційних технологій, то, дійсно, на теперішній час такі соціальні мережі, як «Одноклассники» та «ВКонтакте» (рос.) по праву можуть визнаватися «народним» інструментом поширення наративів ru-пропаганди. На підтвердження цьому слугують відомості авторитетної компанії у сфері інформаційних технологій SimilarWeb, згідно з якими, наприклад, у 2021 р. сайт «ВКонтакте» посідав п'ятнадцяте за популярністю місце у світі[2]. І хоча станом на 1 жовтня 2023 р. позиції цього сайту значно погіршилися – за даними названої кампанії, на той час він посів вже тридцяту позицію у світовому рейтингу[3], проте серед російськомовного населення зазначена соціальна мережа

ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>; Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-березень 2024 р. <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.04.2024)

[1] Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2022 рік <https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022>; Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2023 рік <https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023> (дата звернення: 12.04.2024)

[2] 'Top Websites Ranking' (SimilarWeb) <https://www.similarweb.com/top-websites/> (дата звернення: 12.04.2024)

[3] –

(так само, як і соцмережа «Одноклассники») й досі залишається достатньо популярною. Втім, популярність відповідних платформ спільного доступу до інформації ще не є абсолютним індикатором безмежності кола аудиторії, що наражається на насаджування антиукраїнських ідей глорифікаторів. Як убачається, цьому заважають принаймні декілька вагомих запобіжників.

По-перше. Не ставлячи за мету з'ясування причин зниження світового рейтингу вказаних російських соціальних мереж, у випадку з Україною не можна не вказати на роль у цьому процесі так званого нормативного фільтру, що максимально зменшив українську аудиторію контенту, котрий поширюється цими каналами. Як відомо, у 2017 р. указані вище російські соціальні мережі стали забороненими в Україні та були заблоковані. Юридичним приводом для їх блокування стало введення додаткових санкцій України щодо рф Указом Президента України П. Порошенка «Про введення в дію рішення РНБО України від 28 квітня 2017 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»» № 133/2017 від 15 травня 2017 р.[1]

По-друге, більшість громадян України в умовах збройної агресії рф проти України виявилися свідомими інтернет-користувачами і незважаючи на існування технологічних можливостей обійти встановлені заборони (зокрема, шляхом використання vpn), припинили використання цих інтернет-ресурсів.

По-третє, необмеженість (чи, навпаки, обмеженість) кола потенційних реципієнтів деструктивного контенту у випадку розміщення його на платформах загального доступу до інформації не в останню чергу визначається самим власником аккаунту, який самостійно може обмежити доступ до неї інших користувачів, закривши свій аккаунт, що само по собі вже є певним фільтром, який не дозволяє зробити коло користувачів відповідної інтернет-сторінки абсолютно безмежним. Ця теза є справедливою як стосовно розглядуваної нами групи заборонених в Україні російських соціальних мереж «Одноклассники» та «ВКонтакте», так й щодо незаборонених Facebook, Telegram, YouTube та ін.

По-четверте, не складно уявити, що користувачами інтернет-сторінок зі шкідливим контентом антиукраїнського змісту є здебільшого ті особи, які вже заздалегідь позитивно сприймають російські наративи. При цьому у переважній більшості випадків поширення через соцмережу подібних матеріалів відбувається шляхом використання відвідувачем сторінки такої опції соцмережі, як проставляння «реакції», за якої небезпечний контент автоматично відбивається й на власній сторінці особи, яка схвально відреагувала на допис іншого користувача. Отже, у такому разі поширення ідей має умовно замкнений характер, оскільки вони «циркулюють» у заздалегідь визначеному колі осіб, зараження яких ідеологією ворога, як правило, вже відбулося.

І хоча останнє твердження, знов-таки, стосується як заборонених, так і не заборонених в Україні соціальних мереж, але висловлене дає нам підстави для висновку про те, що інформація щодо виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф проти України, а також глорифікація її учасників, яка розміщена принаймні у заборонених в Україні соціальних мережах, є доступною лише для користувачів відповідних мереж. Відповідно можна припустити, що вплив цих соцмереж в національному сегменті Інтернет-простору є не настільки визначальним, як здається на перший погляд. Саме тому, на нашу думку, не зовсім справедливим з кримінологічної точки зору є твердження, яке дуже часто сьогодні зустрічається у судовій практиці та сутність якого добре передається у таких формулюваннях «відповідна сторінка відкрита для перегляду всіма користувачами соціальної Інтернет-мережі «Одноклассники», що свідчить про ознайомлення із даними відомостями іншими особами», або «сторінка є доступною для загального ознайомлення всіх користувачів соціальної Інтернет-мережі «Одноклассники», які відвідували сторінку гр-на Х. та на якій розміщена інформація, що виправдовує, заперечує, визнає правомірною збройну агресію рф проти України … і далі за текстом».

Дійсно, з технологічної точки зору, мережа Інтернет є глобальною електронною комунікаційною мережею, взаємодія фізично й логічно взаємоз'єднаних елементів якої базується на використанні єдиного адресного простору та інтернет-

[1] Про введення в дію рішення РНБО України від 28 квітня 2017 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»: введено в дію Указом Президента України від 15.05.2017 р. № 133/2017 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-17#Text> (дата звернення: 12.04.2024)

протоколів, визначених міжнародними стандартами (п. 54) ч. 1 ст. 2 Закону України «Про електронні комунікації»)[1]. І в цьому сенсі наведені вище формулювання, що вживаються у вироках суду щодо конкретних випадків кваліфікації діянь за ознаками ст. 436[2] КК, не викликають істотних заперечень. Проте з позиції соціальних зв'язків та кримінологічної характеристики глорифікації як явища соціальної дійсності подібні твердження виглядають не зовсім коректними, адже в умовах об'єктивної реальності поширення інформації з деструктивним контентом, особливо коли ідеться про глорифікаторів, стикається з чималою кількістю фільтрів – як технологічного та правового характеру (як, наприклад, у випадку блокування доступу до заборонених інтернет-ресурсів на підставі вище згаданого Указу Президента України), так і соціального характеру, коли обмеження доступу до інформації здійснюється самими користувачами мережі Інтернет, в тому числі через ідеологічні та морально-етичні переконання. По суті, такому висновку кореспондує і правова позиція Касаційного кримінального суду Верховного суду (постанова від 29.11.2023 р. № 595/359/21), який, переглядаючи в касаційному порядку справу про поширення особою на власній сторінці в соціальній мережі Facebook дописів із закликами до захоплення державної влади, повалення конституційного ладу, дійшов висновку, що соціальна мережа Facebook хоча й є загальнодоступною в інтернет-просторі, проте може визнаватися засобом, за допомогою якого інформація з деструктивним контентом поширюється серед необмеженого кола осіб, лише за умови, що власник сторінки не обмежив доступ до розміщеної на сторінці інформації[2].

Таким чином, у випадку використання інформаційно-комунікаційних технологій для поширення шкідливої інформації (особливо коли ідеться про якісь радикальні погляди та ідеї, антинаціональні наративи, що пропускаються крізь фільтр власної системи морально-етичних цінностей споживачів певної інформації) говорити про визначальний вплив соціальних мереж на широту кола осіб, що наражаються на ворожі наративи глорифікаторів, було б, вочевидь, недостатньо соціально виправданим. Принаймні це стосується випадків використання для цього заборонених в Україні соціальних мереж, коли до морально-етичного фільтру додається також потужний технологічний та правовий фільтр. У протилежному випадку, якщо визнати застосування обмежувальних заходів у вигляді блокування інтернет-ресурсів з деструктивним контентом недієвими, то подальшим логічним кроком може стати встановлення юридичної відповідальності (аж до кримінальної) за створення аккаунтів у заборонених соціальних мережах та відвідування сторінок користувачів останніх.

Інша справа, коли відповідні думки поширюються соціальними мережами, не забороненими в Україні. Наявність вільного загального доступу до платформ соціального спілкування, незважаючи на технологічну можливість видалення чи блокування дописів, опублікованих користувачами на сторінках соціальних мереж, а також видалення аккаунтів користувачів у випадку порушення ними умов та правил користування цими соціальними мережами, становить значно більшу загрозу для інформаційної безпеки України в умовах воєнного стану через миттєвість опублікування шкідливого контенту користувачами та відсутність редакційного контролю за змістом опублікованої інформації з боку самих соціальних мереж. Ось тут правова рефлексія має бути негайною. До речі, перші кроки у цьому напрямі були зроблені у зв'язку з розробкою проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація» (реєстр. № 11115 від 25.03.2024 р.)[3], в якому пропонується врегулювати роботу мессенджера Telegram, хоча цілком очевидно, що це стосуватиметься у разі прийняття такого Закону й роботи всіх інших незаборонених в Україні соціальних мереж та мессенджерів.

Підводячи підсумок, зазначимо, що враховуючи роль інформаційно-комунікаційни-х технологій у продукуванні та поширенні шкідливої інформації глорифікаційного змісту, запобігання поширенню інформації щодо виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф про-

[1] Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 р. № 1089-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089–20#Text> (дата звернення: 12.04.2024)

[2] Постанова Верховного суду від 29.11.2023 р. Справа № 595/359/21 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476534≥ (дата звернення: 12.04.2024)

[3] Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація» від 25.03.2024 р. реєстр. № 11115 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43884> (дата звернення: 12.04.2024)

ти України, а також глорифікації її учасників має переміщуватися у сферу активного використання високих технологій, зокрема, можливостей штучного інтелекту, для своєчасного миттєвого виявлення та блокування шкідливого контенту, з одночасним забезпеченням якісного нормативно-правового супроводу цього процесу.

Висновки. У переважній більшості випадків вчинення передбаченого ст. 436[2] КК кримінального правопорушення місцем його вчинення є Інтернет-простір, а найбільш затребуваними засобами – соціальні мережі та електронні засоби комунікації. Це насамперед зумовлюється очевидними перевагами використання інформаційно-комунікаційних технологій (їх доступність, дистанційність, оперативність, анонімність), що дозволяє правопорушникам швидко та масштабно поширювати будь-яку ідеологію, погляди, наративи та іншу інформацію з деструктивним контентом. Підтвердженням цьому є результати здійсненого нами аналізу практики національних судів, які показали, що найбільш популярними соціально орієнтованими мережами, які використовуються глорифікаторами збройної агресії рф проти України, є: 1) «Одноклассники» (61,7%); 2) Telegram (7,0%); 3) «ВКонтакте» (6,3%) та 4) Facebook (4,6%). Проте, незважаючи на загальнодоступність мережі Інтернет, у разі використання правопорушниками соціальних мереж та мессенджерів під час вчинення дій, пов'язаних із глорифікацією агресора, «зараження» аудиторії ворожими наративами, все ж таки, не набуває всеосяжного характеру, а отже, теза про *a priori* необмежене коло осіб, які наражаються на таку небезпеку, не виглядає переконливою. Особливо очевидно це проявляється у випадках, коли ідеться про використання глорифікаторами для поширення інформації з деструктивним проросійським контентом заборонених в Україні російських соціальних мереж, на які, за нашими даними, припадає більшість випадків глорифікації агресора (85,4%). Цьому, на наше переконання, заважає низка запобіжників (фільтрів) правового, технологічного та морально-етичного характеру, які обмежують коло реципієнтів шкідливої інформації тими, хто вже, як правило, і так схвально ставиться до ідеології «руського миру». Що ж стосується використання правопорушниками платформ спільного доступу до інформації, які не є забороненими в Україні, то стосовно них має бути негайна правова рефлексія. Враховуючи це, ключова роль у запобіганні аналізованим кримінальним правопорушенням у разі їх вчинення з використанням інструментів Інтернет-простору має відводитися сфері високих технологій із забезпеченням відповідного нормативно-правового супроводу їх використання.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Pro elektronni komunikatsii: Zakon Ukrainy vid 16 hrud. 2020 r. № 1089-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089–20#Text (in Ukrainian).
2. Pro vvedennia v diiu rishennia RNBO Ukrainy vid 28 kvitnia 2017 r. «Pro zastosuvannia personalnykh spetsialnykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuvalnykh zakhodiv (sanktsii)»: vvedeno v diiu Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 15 trav. 2017 r. № 133/2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-17#Text (in Ukrainian).
3. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo posylennia kryminalnoi vidpovidalnosti za vyhotovlennia ta poshyrennia zaboronenoi informatsiinoi produktsii: Zakon Ukrainy vid 3 berez. 2022 r. № 2110-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110–20#Text (in Ukrainian).
4. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo rehuliuvannia diialnosti platform spilnoho dostupu do informatsii, cherez yaki poshyriuietsia masova informatsiia» vid 25 berez. 2024 r. № 11115. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43884 (in Ukrainian).

Cases

5. Postanova Verkhovnoho sudu vid 29.11.2023 r. Sprava № 595/359/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476534 (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

1. Baranov O. A. *Transformatsiia: sotsialna, tsyfrova, pravova: monohrafiia u 3-kh t.* T. 1: Poriatunok tsyvilizatsii: ekonomika rezultatu [Transformation: social, digital, legal: a monograph in 3 volumes. Vol. 1: Saving civilization: the result economy] (Helvetyka, 2022) 272 (in Ukrainian).

2. Mak-Lyuen M. *Galaktika Gutenberga: Sotvorenie cheloveka pechatnoj kultury* / per. s angl. A. Yudina [The Gutenberg galaxy: the creation of print culture man] (Nika-Centr, 2004) 432 (in Russian).

Edited books

3. Shvets A. Z. (red) *Kolaboratsiina diialnist: zahalni zasady kryminalno-pravovoi kvalifikatsii: prakt. poradnyk* [Collaboration activity: general principles of criminal law qualification: practical gui] (Pravo, 2022) 98 (in Ukrainian)

Journal articles

4. Babenko A. M., Karchevskyi M. V. 'Hloryfikatsiia: istorychnyi, mizhnarodnyi ta vitchyznianyi sotsialno-pravovyi vymir' [Glorification: historical, international and domestic socio-legal dimension] (2003) 10 Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal 713–718 <http://www.lsej.org.ua/10_2023/10_2023.pdf> (in Ukrainian)
5. Batyrhareieva V., Netesa N. 'Formuvannia hipotetychnoho znannia pro yavyshche hloryfikatsii zbroinoi ahresii rf proty Ukrainy: sotsialno-pravovyi vymir' [Formation of hypothetical knowledge about the phenomenon of glorification of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine: socio-legal dimension] (2023) 46 Pytannia borotby zi zlochynnistiu 11–20 (in Ukrainian).
6. Batyrhareieva V. S. 'Lehalizatsiia dokhodiv, oderzhanykh vid rozkradannia biudzhetnykh koshtiv pid chas dorozhno-budivelnykh robit: do kryminolohichnoho analizu problemy' [Legalization of proceeds from theft of budget funds during road construction works: to the criminological analysis of the problem] (2024) 1(31) Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy 245–264 (in Ukrainian).
7. Movchan R. O. 'Kryminalno-pravova novela pro vypravdovuvannia zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii proty Ukrainy (st. 436[2] KK Ukrainy): pravozastosovni ta pravotvorchi problemy' [Criminal law novel on justification of the armed aggression of the russian federation against Ukraine (Article 436[2] of the Criminal Code of Ukraine): law enforcement and lawmaking problems] (2022) 13(25) Naukovo-informatsiinyi visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho Seriia Pravo 197–204 (in Ukrainian).
8. Mozharivska M. I., Serdechna A. Yu. 'Poniattia «hloryfikatsii» yak oznaky skladu zlochynu, peredbachenoho st.436[2] KK Ukrainy' [The concept of «glorification» as a sign of the crime under Article 436[2] of the Criminal Code of Ukraine] (2023) 79(2) Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu Seriia Pravo 187–192 (in Ukrainian).
9. Radutnyi O. E. 'Publichni zaklyky ta zaperechennia yak formy informatsiinoi kolaboratsiinoi diialnosti za Kryminalnym kodeksom Ukrainy' [Public appeals and objections as forms of information collaboration under the Criminal Code of Ukraine] (2022) 2(41) Informatsiia i pravo 99–115 (in Ukrainian).
10. Rubashchenko M. A. 'Problemy spivvidnoshennia «zaklyku» ta yoho «publichnosti» ta yikh mistse v systemi ob'iektyvnykh oznak skladu zlochynu' [Problems of the correlation between the «appeal» and its «publicity» and their place in the system of objective signs of the crime] (2017) 5 Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal 160–163 (in Ukrainian).
11. Shynkarov Yu. V., Kovalenko O. O. 'Pravova kharakterystyka poniattia «hloryfikatsiia» yak formy ob'iektyvnoi storony skladu kryminalnoho pravoporushennia, peredbachenoho st. 436–2 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy' [Legal characteristics of the concept of «glorification» as a form of the objective side of the criminal offense under Article 436–2 of the Criminal Code of Ukraine] (2022) 36 Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody 23–30 (in Ukrainian)

Conference papers

12. Babenko A. M. 'Hloryfikatsiia ta koloboratsiia: pravova pryroda ta deiaki vidminnosti pid chas kvalifikatsii kryminalnykh pravoporushen' [Glorification and collaboration: legal nature and some differences in the qualification of criminal offenses] *Pravovi ta orhanizatsiino-taktychni zasady operatyvno-rozshukovoi diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy*: materialy IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (Odesa, 13 zhovt. 2023 r.) 134–138 (in Ukrainian).
13. Batyrhareieva V. S. 'Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii yak zasib vchynennia dii, pov'iazanykh iz hloryfikatsiieiu ahresora' [Information and communication technologies as a means of committing actions related to the glorification of the aggressor] *Sotsialna i tsyfrova transformatsiia: teoretychni ta praktychni problemy pravovoho rehuliuvannia*: materialy III Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 23 lystop. 2023 r.) 30–34 (in Ukrainian).
14. Batyrhareieva V. S., Netesa N. V. 'Osnovni hipotezy shchodo yavyshcha hloryfikatsii zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii v Ukraini' [Basic hypotheses on the phenomenon of glorification of the armed aggression of the russian federation in Ukraine] *Kryminalne pravo Ukrainy periodu hlobalnykh vyklykiv: vid voiennoho stanu do povoiennoho vidrodzhennia*: materialy dyskus. krymin.-prav. paneli VII Kharkiv. mizhnar. yuryd. forumu (Kharkiv, 29 veres. 2023 r.) 7–12 (in Ukrainian).

15. Batyrhareieva V. S. 'Svit nikoly ne bude takym, yak ranishe: do kartyny kryminolohichnoho futuryzmu' [The world will never be the same: towards a picture of criminological futurism] *Pravovi zasady epidemichnoi bezpeky: vyklyky ta perspektyvy*: materialy internet-konferentsii (Poltava, 29 kvit. 2020 r.) 26–30 (in Ukrainian).
16. Yevtieieva D. P. 'Shchodo vyrishennia kolizii mizh st. 436[2] ta st. 111[1] KK Ukrainy' [On the resolution of the conflict between Art. 4362 and Art. 1111 of the Criminal Code of Ukraine] *Kryminalne pravo Ukrainy periodu hlobalnykh vyklykiv: vid voiennoho stanu do povoiennoho vidrodzhennia*: materialy dyskus. krymin.-prav. paneli VII Kharkiv. mizhnar. yuryd. forumu (Kharkiv, 29 veres. 2023 r.) 13–17 (in Ukrainian).
17. Karchevskyi M. V. 'Analiz danykh shchodo protydii zlochynnosti v Ukraini' [Analysis of data on combating crime in Ukraine] *Bezpekova sytuatsiia v Ukraini v umovakh viiny: stan, zahrozy, napriamy zabezpechennia*: materialy nauk.-prakt. kruhloho stolu (Kyiv, 26 veres. 2023 r.) 246–251 (in Ukrainian).
18. Karchevskyi M. V. 'Protydiia vypravdovuvanniu, vyznanniu pravomirnoiu, zaperechenniu zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii proty Ukrainy, hloryfikatsii yii uchasnykiv v konteksti statystychnykh danykh' [Counteracting the justification, recognition as legitimate, denial of the armed aggression of the russian federation against Ukraine, glorification of its participants in the context of statistical data] *Kryminalne pravo Ukrainy periodu hlobalnykh vyklykiv: vid voiennoho stanu do povoiennoho vidrodzhennia*: materialy dyskus. krymin.-prav. paneli VII Kharkiv. mizhnar. yuryd. forumu (Kharkiv, 29 veres. 2023 r.) 18–21 (in Ukrainian).
19. Kukovynets D. O. 'Shchodo vidmezhuvannia kryminalnykh pravoporushen, peredbachenykh stattiamy 436, 436[1] ta 436[2] Kryminalnoho kodeksu Ukrainy' [On the distinction of criminal offenses under Articles 436, 436[1] and 436[2] of the Criminal Code of Ukraine] *Kryminalne pravo Ukrainy periodu hlobalnykh vyklykiv: vid voiennoho stanu do povoiennoho vidrodzhennia*: materialy dyskus. krymin.-prav. paneli VII Kharkiv. mizhnar. yuryd. forumu (Kharkiv, 29 veres. 2023 r.) 22–28 (in Ukrainian).
20. Lapkin A. V. 'Do problemy kvalifikatsii povtornosti kryminalnykh pravoporushen za st. 436[2] KK Ukrainy' [On the problem of qualification of repeated criminal offenses under Art. 436[2] of the Criminal Code of Ukraine] *Kryminalne pravo Ukrainy periodu hlobalnykh vyklykiv: vid voiennoho stanu do povoiennoho vidrodzhennia*: materialy dyskus. krymin.-prav. paneli VII Kharkiv. mizhnar. yuryd. forumu (Kharkiv, 29 veres. 2023 r.) 29–33 (in Ukrainian).
21. Lapkin A. V., Yevtieieva D. P. 'Shchodo zmistu poniattia «materialy» yak predmeta zlochynu za st. 436[2] KK Ukrainy' [On the content of the concept of «materials» as the subject of a crime under Art. 436[2] of the Criminal Code of Ukraine] *Bezpekova sytuatsiia v Ukraini v umovakh viiny: stan, zahrozy, napriamy zabezpechennia*: materialy nauk.-prakt. kruhloho stolu (Kyiv, 26 veres. 2023 r.) 210–213 (in Ukrainian).
22. Riabchynska O. P. 'Obmezhennia prava na dostup do informatsii u voiennyi chas' [Restriction of the right to access information in wartime] *Kryminalno-pravova okhorona informatsiinoi bezpeky*: materialy VI mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii (Kharkiv, 12 trav. 2022 r.) 86–91 (in Ukrainian).
23. Novikova K. A. 'Deiaki pytannia karanosti za hloryfikatsiiu zbroinoi ahresii rf v Ukraini' [Some issues of punishment for the glorification of the armed aggression of the russian federation in Ukraine] *Suchasni realii protydii voiennym zlochynam: nabutyi dosvid ta pohliad v maibutnie*: materialy dyskusiinoi kryminalno-pravovoi paneli VII Kharkiv. mizhnar. yuryd. forumu (Kharkiv, 25 veres. 2023 r.) 100–103 (in Ukrainian).
24. Novikova K. A., Kukovynets D. O. 'Shchodo deiakykh praktychnykh aspektiv karanosti za st. 436–2 KK Ukrainy' [On some practical aspects of punishability under Art. 436–2 of the Criminal Code of Ukraine] *Kryminalno-pravovi, kryminolohichni ta kryminalno-vykonavchi zakhody poperedzhennia zlochynnosti*: materialy Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf. (Odesa, 24 lyst. 2023 r.) 158–161 (in Ukrainian).
25. Pysmenskyi Ye. O. 'Ideolohichnyi ta kulturno-osvitnii kolaboratsionizm yak posiahannia na informatsiinu bezpeku (na prykladi ch. 1 st. 111[1] KK Ukrainy)' [Ideological and cultural and educational collaborationism as an encroachment on information security (on the example of Part 1 of Article 111[1] of the Criminal Code of Ukraine)] *Kryminalno-pravova okhorona informatsiinoi bezpeky*: materialy VI mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii (Kharkiv, 12 trav. 2022 r.) 81–85 (in Ukrainian).

Websites

26. 'Top Websites Ranking' (SimilarWeb) <https://www.similarweb.com/top-websites/> (in English).
27. 'Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia za sichen-berezen 2024 r.' [Unified report on criminal offenses for January-March 2024] <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (in Ukrainian).
28. 'Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia za sichen-hruden 2022 r.' [Unified report on criminal offenses for January-December 2022] <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (in Ukrainian).

29. ’Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia za sichen-hruden 2023 r.’ [Unified report on criminal offenses for January-December 2023] <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (in Ukrainian).
30. ’Zvit sudiv pershoi instantsii pro rozghliad materialiv kryminalnoho provadzhennia za 2022 rik’ [Report of the courts of first instance on the consideration of criminal proceedings for 2022] <https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022> (in Ukrainian).
31. ’Zvit sudiv pershoi instantsii pro rozghliad materialiv kryminalnoho provadzhennia za 2023 rik’ [Report of the courts of first instance on the consideration of criminal proceedings for 2023] <https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023> (in Ukrainian).
32. Stefaniv N. S., Orlean A. M., Berdnik I. V. ’ Komentar shchodo rozmezhuvannia skladiv kryminalnykh pravoporushen, peredbachenykh ch. 1 st. 111^1 ta st. 436^2 KK Ukrainy’ [Commentary on the distinction between criminal offenses under Part 1 of Art. 111^1 and Art. 436^2 of the Criminal Code of Ukraine] (Treninhovyi tsentr prokuroriv Ukrainy) <https://drive.google.com/file/d/1rONpTVnBtxuuWrMpFkPFuwf9uU9gzMrm/view?fbclid=IwAR30y90bbbT-DzZAVi5Kt7bPToVzlHBHx_IeL28vFcV4GWdx-DiqDNU8orM > (in Ukrainian).
33. Khavroniuk M. ’Za vypravdovuvannia zbroinoi ahresii RF proty Ukrainy – kryminalna vidpovidalnist. Analiz statti 436–2 KKU iz serii naukovo-praktychnykh komentariv Mykoly Khavroniuka pro zminy do Kryminalnoho kodeksu, pryiniati pid chas voiennoho stanu’ [Criminal liability for justifying the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. Analysis of Article 436–2 of the CCU from a series of scientific and practical comments by Mykola Khavroniuk on amendments to the Criminal Code adopted during martial law] <https://pravo.org.ua/blogs/vypravdovuvannya-zbrojnoyi-agresiyi-rf-proty-ukrayiny-kryminalna-vidpovidalnist/> (in Ukrainian).

Reports

34. ’Zvit pro naukovo-doslidnu robotu za dohovorom vid 01.08.2023 r. № 186/0060 «Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni zasady protydii hloryfikatsii zbroinoi ahresii rf v Ukraini» (promizhnyi)’ (NDI VPZ imeni akademika V. V. Stashysa, 2023) 42 (in Ukrainian).

Батиргареєва В. С., Нетеса Н. В.

Використання правопорушниками інформаційно-комунікаційних технологій під час вчинення дій, пов’язаних із глорифікацією агресора: кримінологічний та кримінально- правовий аналіз за матеріалами судової практики

Наукову статтю присвячено визначенню ролі інформаційно-комунікаційних технологій у поширенні інформації щодо виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф проти України, а також глорифікації її учасників. На підставі аналізу матеріалів судової практики констатовано, що у переважній більшості випадків вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436^2 КК, місцем його вчинення є Інтернет-простір, а найбільш затребуваними засобами – соціальні мережі та електронні засоби комунікації. При цьому наводяться результати проведеного вивчення вироків національних судів, які показали, що найбільш популярними соціально орієнтованими мережами, які використовувалися глорифікаторами збройної агресії рф проти України, стали: 1) «Одноклассники» (61,7%); 2) Telegram (7,0%); 3) «ВКонтакте» (6,3%) та 4) Facebook (4,6%).

На підставі аналізу отриманих в ході емпіричного дослідження даних висловлено тезу про те, що у разі використання правопорушниками соціальних мереж та мессенджерів під час вчинення дій, пов’язаних із глорифікацією агресора, зараження аудиторії ворожими наративами в реальній дійсності не набуває всеосяжного характеру. Цьому заважає низка запобіжників (фільтрів) правового, технологічного та морально-етичного характеру, які обмежують коло реципієнтів тими, хто вже, як правило, і так схвально ставиться до ідеології «руського миру». Констатовано, що виявлена специфіка насамперед стосується випадків використання глорифікаторами для поширення інформації з деструктивним проросійським контентом заборонених в Україні російських соціальних мереж, на які припадає більшість випадків глорифікації агресора. Щодо використання правопорушниками платформ спільного доступу до інформації, які не є забороненими в Україні, то стосовно них у роботі наголошено на необхідності негайної правової рефлексії.

У підсумку зроблено висновок, що ключова роль у запобіганні аналізованим кримінальним правопорушенням у разі їх вчинення з використанням інструментів Інтернет-простору має відводитися сфері високих технологій із забезпеченням відповідного нормативно-правового супроводу їх використання.

Ключові слова: *глорифікація, кримінальне правопорушення, Інтернет-простір, інформаційно-комунікаційні технології, поширення шкідливої інформації, наративи, російська агресія.*

Batyrgareieva V. S., Netesa N. V.

The use of information and communication technologies by offenders in committing actions related to the glorification of the aggressor: criminological and criminal legal analysis based on case law

The article is devoted to determining the role of information and communication technologies in disseminating information on justification, recognition of legitimacy, denial of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, as well as glorification of its participants. Based on the analysis of case law materials, the author states that in the vast majority of cases of committing a criminal offense under Article 4362 of the Criminal Code, the place of its commission is the Internet space, and the most popular means are social networks and electronic means of communication. At the same time, the author presents the results of the study of the verdicts of national courts, which showed that the most popular socially oriented networks used by the glorifiers of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine were: 1) Odnoklassniki (61.7%); 2) Telegram (7.0%); 3) VKontakte (6.3%) and 4) Facebook (4.6%).

Based on the analysis of the data obtained in the course of the empirical study, the author suggests that when offenders use social networks and messengers to commit actions related to glorification of the aggressor, the infection of the audience with hostile narratives does not actually become comprehensive. This is prevented by a number of legal, technological, moral and ethical safeguards (filters) that limit the circle of recipients to those who, as a rule, already favor the ideology of the «Russian world». It is stated that the identified specifics primarily relate to the cases when glorifiers use Russian social networks banned in Ukraine to disseminate information with destructive pro-Russian content, which account for most cases of aggressor glorification. As for the use by offenders of information-sharing platforms that are not banned in Ukraine, the paper emphasizes the need for immediate legal reflection.

As a result, the author concludes that the key role in preventing the analyzed criminal offenses, if they are committed using the Internet tools, should be assigned to the sphere of high technologies with the provision of appropriate regulatory and legal support for their use.

***Keywords**: glorification, criminal offense, Internet space, information and communication technologies, dissemination of harmful information, narratives, russian aggression.*

Стаття надійшла до редакції:10.04.2024 р.
Прийнята до друку: 20.05.2024 р.